De Vijfjaarlijkse Prijs voor Vaderlandse Geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845-1965). Een historiografisch overzicht

door

Kathleen VAN SWEEVELT

Het onderzoek naar de Vijfjaarlijkse Prijs voor Vaderlandse Geschiedenis gebeurde vanuit twee invalshoeken: 1° de historiek van de Prijs die in 1851 voor de eerste keer werd uitgereikt en 2° de geschiedenis van de geschiedschrijving in België aan de hand van de Prijs [1]. De Vijfjaarlijkse Prijs was geen *creatio ex nihilo*. De oprichting ervan in 1845 was een onderdeel van de inspanningen die de Belgische overheid leverde bij het uitbouwen van een wetenschappelijke en meer in het bijzonder van een historische infrastructuur. De motivatie van de Belgische Staat om zulke historische onderbouw te organiseren was het opwekken van patriottisme. Geschiedenis was immers een zeer gepast, eventueel zelfs manipuleerbaar, instrument om liefde voor de nieuwe en kwetsbare staat bij te brengen. Aanmoedigen van vaderlandsliefde heeft duidelijk meegespeeld in de oprichting van de Koninklijke Academie van België en van de Koninklijke Bibliotheek. Speciaal gericht op het stimuleren van de historische activiteit waren de oprichting van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis en de beginnende archieforganisatie.

Ons onderwerp werd benaderd vanuit een biografische, sociologische en historiografische invalshoek. Het historiografische luik dat hier wordt gepresenteerd, kwam tot stand aan de hand van een studie van de bekroonde werken [2].

1. K. Van Sweevelt, *Een geschiedenis over de geschiedenis van België. De vijfjaarlijkse prijs voor vaderlandse geschiedenis uitgereikt door de Koninklijke Academie van België (1845-1965)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling. KU Leuven. Departement Geschiedenis, 1991.

2. De voornaamste literatuur voor de opbouw van dit historiografische luik was: M.A. Arnould, *Le travail historique en Belgique des origines jusqu'à nos jours*, Brussel, 1953. J. A. Van Houtte, *Un quart de siècle de recherche historique en Belgique (1944-1968)*, Leuven, 1970. F. Vercouteren, *Cent ans d'histoire nationale en Belgique*, I, Brussel, 1959.

HET ,,TIJDPERK DER AUTODIDACTEN'' VAN KERVYN DE LETTENHOVE TOT EN MET GACHARD (1846-1880)

Een eerste tijdperk beslaat de periode 1845-1880, ,,tijdperk der autodidacten'' genoemd omdat geen van de laureaten ,,geschiedenis'' had gestudeerd. Enkel Kervyn de Lettenhove had in Parijs geschiedeniscolleges gevolgd[3]. Dit wilde echter niet zeggen dat hij beter dan de anderen was voorbereid op de taak van historicus. Slechts drie van de acht laureaten hadden een universitaire opleiding genoten, alle drie in de rechten. Ook de beroepsbezigheid van de acht laureaten vertoonde analogieën. Slechts drie personen kan men beschouwen als personen die zich op professioneel vlak uitsluitend met geschiedenis bezig hielden. De hoofdbezigheid van de anderen lag elders, voornamelijk in de politiek. Ook de juryverslagen uit deze periode bevatten karakteristieken die ons ertoe hebben aangezet deze tijdspanne als één geheel te beschouwen[4]. Eén van die kenmerken was het voorkomen van veelvuldige toespelingen op het patriottisme en het ophemelen van de Belgische Revolutie. Van een exclusief Belgisch standpunt verschoof de aandacht in de juryrapporten echter stilaan naar een visie waarbij België in het ruimere Europese kader werd geplaatst. Deze verruiming leidde naar een verwetenschappelijking van de publikaties. Het patriottisme verdween dan ook stilaan als beoordelingscriterium en maakte plaats voor meer wetenschappelijke criteria. Een tweede kenmerk van de juryverslagen in deze eerste tijdspanne was het feit dat er veel belang werd gehecht aan politieke en institutionele geschiedenis. De patriottische bekommernis en de aandacht voor de politieke geschiedenis kunnen in deze eerste fase niet worden losgekoppeld van het feit dat de Belgische Revolutie nog maar pas achter de rug was. Het jonge België diende nog te bewijzen dat het zijn onafhankelijkheid waard was en vooral dat het die kon bewaren. Goede politieke instellingen waren daarom nodig en de historici gingen dan ook ijverig op zoek naar historische wortels van de nieuwe Belgische instellingen om op die manier de Belgische onafhankelijkheid te legitimeren. Op historiografisch gebied is het duidelijk dat deze tijdspanne als één geheel en als ,,tijdperk der autodidacten'' mag beschouwd worden. Dat de laureaten geen technisch-wetenschappelijke opleiding hadden genoten, wordt geïl-

3. Over Kervyn de Lettenhove: N. Thiry, ,,Kervyn de Lettenhove'', in: *Biographie Nationale*, XXIX, Brussel, 1956, kol. 734-739. Hij werd in de eerste vijfjaarlijkse periode, 1846-1850, bekroond voor zijn *Histoire de Flandre*, 6 dln. Brussel, 1847-1850.

4. De juryverslagen voor dit eerste deel werden afgedrukt in *Moniteur belge* (1851), p. 1149-1151, *Ibidem*, (1856), p. 1896-1901, *Ibidem* (1860), p. 5579, *Ibidem*, (1866), p. 244 en p. 382, *Ibidem* (1871), p. 1295-1298 en p. 1307-1315, *Ibidem* (1876), p. 1712-1718 en p. 1730-133 en *Ibidem* (1881), p. 257 en p. 2015-2025.

lustreerd door de bekroonde werken: geen enkel bevat een bibliografie, maar in de inleiding werden meestal wel de belangrijkste bronnen en / of de gebruikte literatuur vermeld. Om de gebruikte bronnen en literatuur te ontdekken, is het voetnotenapparaat vaak nog het meest geschikt, maar ook dit liet nog vaak te wensen over. Citaten komen haast evenveel voor zonder als met een vermelding van het aangehaalde werk en ook de bronnenkritiek toont aan dat de laureaten geen wetenschappelijke vorming genoten hadden. Vele laureaten hebben wel de verdienste gehad te hebben gewerkt met tot dan toe onbekende en onuitgegeven of met recent uitgegeven bronnen. Velen hebben ook zelf bronnen uitgegeven, maar veel kritische zin kwam daar niet aan te pas. Van de nieuwe inzichten die voornamelijk in Duitsland met betrekking tot de bronnenkritiek ingang hadden gevonden, hadden zij eigenlijk geen weet. Op vlak van bronnenedities en van het gebruik van bronnen in hun werk waren de laureaten uit het eerste tijdperk dan ook eerder belangrijk wegens de kwantiteit dan wel wegens de kwaliteit van hun werk. De grote interesse voor nieuwe bronnen is natuurlijk grotendeels te verklaren door de openstelling van de archieven in de 19de eeuw.

Bekroonde studies over politiek, diplomatie en instellingen hebben dan ook gretig geput uit archiefbronnen. Het waren over het algemeen werken die behoorden tot de politiek-narratieve school. Andere bekroonde werken waren dan weer romantisch getint en grepen terug naar narratieve bronnen. Toch kunnen de werken en de laureaten uit deze periode niet strikt opgedeeld worden in twee categorieën: de werken die zich op archiefbronnen baseerden enerzijds en deze die zich beriepen op verhalende bronnen anderzijds, of de politieke historici en de romantici. Vaak komen beide tendensen naar voren met een voorkeur van één van beide. Dit was echter niet het geval bij de eerste laureaat, baron Kervyn de Lettenhove, die in de historiografische literatuur beschouwd wordt als een van de voornaamste romantische Belgische historici. Zijn vriendschap met Franse romantici zoals Thierry en Chateaubriand speelde hierin zeker een rol. De bekroonde *Histoire de Flandre* (1847-1850) is doordrongen van romantische denkbeelden: het opvatten van de geschiedenis als een rassenstrijd, de uitgesproken aandacht voor de Middeleeuwen en interesse voor het individu dat de deugden van het ras incarneert. Ook de stijl van het werk is duidelijk romantisch: kleurrijk en vaak zelfs dramatisch. Zulke stijl kwam eveneens in het werk F.H. Mertens en K.L. Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen* (1845-1853) naar voor[5]. Beide auteurs beschouwden hun werk niet als een historisch

5. Zij werden in de tweede vijfjaarlijkse periode, 1851- 1855, bekroond voor hun *Geschiedenis van Antwerpen sedert de stichting der stad tot onze tijden*, 8 dln. Antwerpen, 1845-1853.

maar eerder als een literair werk. Hun opvatting over geschiedenis was romantisch omdat zij de genetische groei van maatschappij en geschiedenis vooropstelden. Niet romantisch was echter het feit dat zij de beschaving zagen door de ogen van "verlichte" geesten. De beschaving ging immers steeds verder de weg op van de vooruitgang. Andere romantische elementen die ook bij Kervyn de Lettenhove terug te vinden waren, zijn de overtuiging dat het Germaanse element in de geschiedenis superieur was, de beschrijvingen van het concrete leven en een zich niet beperken tot een beschrijving van de politieke elite.

Deze eerste twee werken mogen dan van al de bekroonde werken in de eerste tijdspanne van 35 jaar de meest romantische geweest zijn, toch waren ook in andere werken romantische invloeden merkbaar. Zo onder andere in de publikaties van Th. Juste[6]. Romantisch was bij hem vooral zijn uitgesproken patriottisme en ook vindt men bij hem elementen uit de opvatting dat geschiedenis en maatschappij organisch gegroeid zijn. Anderzijds zou men Th. Juste eerder dienen te rangschikken bij die historici die vertellen over politieke feiten en individuen. Anders dan de romantici hemelde hij niet de volksheld op, maar legde hij de nadruk op de rol van de grote figuren in de geschiedenis. Getuige daarvan was zijn serie over *Les fondateurs de la monarchie belge*. In deze en in andere publikaties waren voor Juste het achterhalen van de waarheid en het zich onpartijdig opstellen, tot zelfs in de stijl toe, de grote leidmotieven. Eenzelfde hang naar onpartijdigheid kan worden teruggevonden in de *Histoire de la révolution liégeoise de 1789* (1865) van Adolphe Borgnet[7]. Ook Borgnet behoorde tot de politiek-narratieve school. Het vertellen van politieke en diplomatieke feiten en het overdragen van kennis over oude politieke instellingen waren voor hem de belangrijkste elementen in een historisch werk. Zijn studie over de Luikse revolutie van 1789 was een scrupuleus, minutieus en chronologisch uiteengezet werk, waarin de aandacht voor stijl in het niets verdween naast de wil om onpartijdig

Over Mertens: J. Van Roey, „Mertens, Frans Hendrik", in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, II, Tielt, 1975, p. 954-955. Over Torfs: M. Sabbe, „Torfs (Louis)", in: *Biographie Nationale*, XXV, Brussel, 1930-1932, kol. 443-445.

6. Over Theodore Juste: J.J. Hesemans, *Théodore Juste (1818-1888). Leven en Werk*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven. Departement Geschiedenis, Leuven, 1977. In de tweede vijfjaarlijkse periode werd Juste bekroond voor zijn *Histoire de la révolution des Pays-Bas sous Philippe II*, 2 dln., Brussel-Parijs, 1855. Hij werd in de periode 1871-1875 nogmaals bekroond voor al zijn publikaties over de nationale geschiedenis, voornamelijk voor die over de revolutie van 1830 en voor die over het ontstaan van de Belgische monarchie.

7. Over Adolphe Borgnet: L. Van der Essen, „Adolphe Borgnet (1804-1875)", in: *La Commission royale d'Histoire, 1834-1934. Livre jubilaire composé à l'occasion du centième anniversaire de sa fondation par les membres de la Commission*, Brussel, 1934, p. 162-168. Borgnet werd bekroond in de periode 1866-1865 voor zijn *Histoire de la révolution liégeoise de 1789 (1785 à 1795) d'après des documents inédits*, 2 dln., Luik, 1865.

te zijn. Dat stijlelementen voor Borgnet niet belangrijk waren, heeft meer dan waarschijnlijk te maken met het feit dat hij de geschiedenis beoefende om het hogere doel ervan te laten blijken, met name een moraliserend doel.

Ook Louis-Prosper Gachard gaf aan de geschiedenis een moraliserend karakter in zijn bekroonde *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle* (1880)[8]. Net zoals Borgnet had Gachard de ambitie zo exact en zo volledig mogelijk de politieke en diplomatieke gebeurtenissen weer te geven. Dat Gachard kan worden gerekend tot de politiek-narratieve school heeft te maken met het feit dat hij zich haast uitsluitend bezighield met het uitgeven van officiële bronnen. Deze lichtten hem per definitie enkel in over politieke, militaire en diplomatieke feiten. Anders dan de romantici die de genetische groei van de Belgische maatschappij onderstreepten en overal eenheid zochten, zag Gachard geen eenheid in de verschillende provincies die later België zouden vormen. Luik was zelfs buitenland. Romantischer dan Gachard, maar ook behorend tot de politiek-narratieve school was Jules Van Praet van wie het eerste deel van zijn *Essais sur l'histoire politique des derniers siècles* (1867) werd bekroond[9]. Romantisch was hij echter alleen omdat hij in de geschiedenis een rassenstrijd aan het werk zag. Voor het overige was hij een verteller van politieke, militaire en diplomatieke feiten. Dit blijkt uit de indeling van zijn werk in vijf periodes die elk door eigen politieke en militaire karakteristieken worden gekenmerkt. Ook door de aandacht voor grote figuren uit de politieke geschiedenis was hij een vertegenwoordiger van de politiek-narratieve school. Hij ging daarin zelfs zover dat hij de verantwoordelijkheid voor politieke gebeurtenissen volledig in de handen van één persoon ging leggen. Toch oversteeg Van Praet de politieke geschiedschrijving à la Gachard en Borgnet door af te stappen van een louter Belgisch standpunt. Zijn *Essais* hadden immers niet echt de Belgische, maar wel de Europese geschiedenis als onderwerp. Bovendien beschouwde Jules Van Praet de politieke geschiedenis van de grote Europese staten niet als een afzonderlijke gegeven maar zag hij duidelijk onderlinge verbanden. Het werk oversteeg de politieke geschiedenis echter vooral omdat de auteur niet louter politieke feiten beschreef maar ook de ontwikkeling van politieke doctrines aangaf. Deze invalshoek is meer dan waarschijnlijk te wijten aan zijn professionele ervaring als politicus en diplomaat,

8. Over Gachard: J. Cuvelier, ,,Gachard (Louis-Prosper)'' in: *Biographie Nationale*, XXIX, Brussel, 1956, kol. 585-608. Gachard werd bekroond in de zevende vijfjaarlijkse periode, 1876-1880, voor zijn *Histoire de la Belgique au commencement du XVIIIe siècle*, Brussel, 1880.

9. Over Van Praet: C. Bronne, Jules Van Praet, Brussel, 1943. Van Praet werd in de periode 1866-1870 bekroond voor zijn *Essais sur l'histoire politique des derniers siècles*, I, Brussel, 1867.

en aan de invloed die de milieus waarin hij zich bewoog op hem uitoefenden.

Eén werk uit deze eerste periode werd nog niet vermeld: Alphonse Wauters' *Histoire des environs de Bruxelles* (1855)[10]. In deze publikatie vindt men geen van de twee historiografische tendensen die tot nu toe aan bod zijn gekomen. In zijn jeugd was de auteur wel beïnvloed geweest door de romantiek, maar later ging hij onder invloed van zijn activiteit als archivaris meer en meer overhellen naar de politiek-narratieve school. Toch hield Wauters zich niet enkel bezig met politieke of institutionele geschiedenis. Hij behandelde ook de geschiedenis van de kunst, gaf bronnen uit en had aandacht voor plaatselijke geschiedenis. Het bekroonde werk behoort tot deze laatste kategorie. Wauters beschreef in zijn boek echter veel meer dan de locale geschiedenis van de streek rond Brussel. Hij had aandacht voor de zeden en gewoonten, de feodale organisatie, de bezienswaardigheden, de geologie, de heiligenlegenden, enz. — kortom voor zowat alles wat ook maar met geschiedenis te maken had of tot de kennis van het verleden kon bijdragen.

Het ,,overgangstijdperk'' Van Poullet tot en met Duvivier (1881-1895)

Een tweede historiografisch te onderscheiden tijdperk was de periode 1881-1895. Deze tijdspannne was duidelijk een overgangstijdperk aangezien er zowel kenmerken van de vorige als van de volgende periode in voorkwamen. Het jaar 1880 is het eigenlijke ,,scharnierjaar'' omdat Gachard de laatste persoon was die in de vorige periode bekroond werd. Zijn bekroning was niet alleen de bekroning van de eigen carrière maar in zekere zin ook die van het type historicus dat tot dan toe dominant was geweest: de archivaris en bronnenuitgever. Dit type zou na Gachard natuurlijk niet verdwijnen, maar de opleiding en werkwijze van de historici zouden onder invloed van de ontwikkelingen in het hoger, universitair onderwijs veranderen.

Was de kwaliteit van het hoger onderwijs in de eerste halve eeuw van de Belgische onafhankelijkheid niet erg hoog, dan kwam daar gedurende de vijftien jaar van wat op historiografisch gebied ,,het overgangstijdperk'' kan worden genoemd, verandering in. Een en ander was het gevolg van het feit dat aan de universiteiten op de praktijk

10. Over Wauters: H. Pirenne, ,,Notice sur la vie et les travaux de Alphonse Wauters'', in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et de Beaux-Arts de Belgique*, 67-68 (1901-1902), p. 45-102. Wauters werd bekroond in de periode 1851-1855 voor zijn *Histoire des environs de Bruxelles*, 3 dln., Brussel, 1855.

gerichte historische seminaries werden ingericht. De inrichting van deze seminaries was vooral belangrijk door de methode van bronnenkritiek die er werd onderwezen. Het toepassen van de kritisch-filologische methode, door de Duitse historicus Leopold von Ranke ingevoerd, werd stilaan een noodzaak voor al wie bronnen wilde uitgeven. Om deze methode met succes toe te passen, dienden toekomstige historici voldoende kennis hebben van een aantal hulpwetenschappen, met name van paleografie en diplomatiek. De historicus werd een specialist, hij werd speciaal opgeleid om de geschiedenis te bestuderen. Ook begon er stilaan een andere vorm van specialisatie te ontstaan omdat historici zich in een bepaald tijdvak, op een bepaald deelgebied van de geschiedenis gingen toeleggen.

Een ander gevolg van deze ontwikkeling was het groeiend belang dat men hechtte aan het op de hoogte blijven van de ontwikkelingen die zich in het buitenland voordeden. Men werd er zich van bewust dat de vooruitgang die elders geboekt werd, niet kon worden genegeerd, wilde men zelf betere resultaten bereiken. Deze ontwikkelingen begonnen zich steeds duidelijker te uiten in deze overgangsfase.

Er waren ook aanduidingen verbonden aan de Prijs zelf om deze tijdspanne als overgangsfase te beschouwen, nl. de levensloop van de laureaten. Enerzijds sloot die levensloop aan bij die van de vorige laureaten, vooral omdat ze alle drie ook autodidact waren op historisch gebied. Anderzijds waren al twee van de drie laureaten in het bezit van een universitair diploma. Deze twee waren tevens hoogleraar. Twee van de laureaten hielden zich ook beroepsmatig bezig met het verleden. De tendens naar stijgende scholingsgraad en naar meer professioneel bezig zijn met geschiedenis zou zich later verder doorzetten en beide componenten zouden meer en meer samengaan.

Ook uit de juryrapporten bleek dat er een omschakeling aan de gang was[11]. De aandacht voor politieke geschiedenis, die in de eerste periode allesomvattend was geweest, bleef nog belangrijk maar daarnaast werd er toch in stijgende mate belang gehecht aan andere domeinen in de geschiedenis. Deze verschuiving ging hand in hand met de toenemende specialisatie. Ook de groeiende aandacht van de jury voor hulpwetenschappen was een uiting van die specialisatie. Tegelijk ging de jury meer belang hechten aan de wetenschappelijke opleiding van de laureaten. Dit kwam vooral tot uiting omdat de jury het gebruik van de kritisch-filologische methode als één van de beoordelingscriteria ging hanteren. Ook de toenemende aandacht voor het buitenland werd niet over het hoofd gezien. Die aandacht uitte

11. De juryverslagen voor dit tweede deel werden gepubliceerd in *Moniteur belge* (1886), p. 3221-3238, *Ibidem* (1891), p. 2471-2474 en *Ibidem* (1897), p. 2651-2654.

zich op twee manieren: enerzijds doordat de Belgische grenzen in de nationale historiografie werden doorbroken, anderzijds doordat de jury's het op de hoogte blijven van de wetenschappelijke vooruitgang in het buitenland noodzakelijk achtten. Parallel met de opgang van de nieuwe methode voor bronnenonderzoek gingen de respectievelijke jury's meer aandacht schenken aan onpartijdigheid. Alles samen legden de drie juryverslagen meer de nadruk op wetenschappelijkheid dan die uit de vorige periode. Die waakten er enkel over dat de bekroonde werken voldoende patriottisch ingesteld waren en dat de geschiedenis voornamelijk vanuit een politieke invalshoek werd benaderd.

Historiografisch gezien is het duidelijk dat deze tweede periode een overgangsfase is. In de historiografische literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen het ,,tijdperk der archivarissen'' en het ,,tijdperk der hoogleraren''. Men kan dit onderscheid op twee manieren interpreteren: enerzijds letterlijk door te refereren naar het beroep, anderzijds door er een verschil in opleiding in te onderkennen. Refererend naar de beroepsbezigheden der laureaten kan de tweede periode als het ,,tijdperk der hoogleraren'' worden aangeduid, wanneer men naar de opleiding kijkt, is de benaming ,,tijdperk der archivarissen'' meer gepast omdat men in de historiografische literatuur deze archivarissen als autodidacten beschouwt. Het onderscheid dat in de literatuur gemaakt wordt, kan voor deze vijftien jaar niet strikt worden gehandhaafd, er is wel een overlapping. Ook als we de werken technisch beschouwen, met name door te kijken naar een opgave van bibliografie, komt de overgang tot uiting. Edmond Poullet, de eerste laureaat van deze periode, gaf als eerste in de geschiedenis van de Prijs een bibliografie op [12]. Charles Duvivier, de laatst bekroonde uit de tweede periode, gaf geen bibliografie op [13]. Het werk van Ferdinand Vander Haeghen, *Bibliotheca Belgica* (1880-1890) is een bibliografie [14]. Een overgangsfase dus want in vorige periode was er in de werken geen bibliografie aanwezig en vanaf de volgende tijdspanne zal de aanwezigheid van een bibliografie de regel worden.

12. Over Poullet: S. Bormans, ,,Edmond Poullet'', in: *Annuaire de l'Académie des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 50 (1884), p. 217-282. Poullet werd bekroond in de achtste vijfjaarlijkse periode, 1881-1885, voor zijn *Histoire politique nationale*, I, Leuven, 1882.

13. Over Duvivier: C. Pierard, ,,Duvivier (Charles-Albert)'' in: *Biographie Nationale*, XXXI, Brussel, 1961, kol. 278-282. Duvivier werd bekroond in de periode 1891-1895 voor zijn studie *La querelle des d'Avesnes et des Dampierre jusqu'à la mort de Jean d'Avesnes (1257)* (Les influences française et germanique en Belgique au XIIIe siècle), 2 dln., Mechelen, 1894.

14. Over Vander Haeghen: A. Roersch, ,,Notices sur Ferdinand van der Haeghen'', in: *Annuaire de l'Académie des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 105 (1939) p. 89-110. Vander Haeghen werd bekroond in de periode 1886-1890 voor zijn *Bibliotheca Belgica: bibliographie générale des Pays-Bas*, 27 dln., Gent-Den Haag, 1880-1890.

Op het vlak van bronnenkritiek merken we dat de laureaten, behalve Poullet, reeds enige invloed hadden ondergaan van de kritisch-filologische methode die stilaan aan de universiteiten werd ingevoerd. Dit staat in schril contrast met de laureaten uit de eerste vijfendertig jaar die daar nog geen weet van hadden.

Ook de bekroonde werken tonen de overgang aan. Bij Poullet is dit zeer duidelijk. In de historiografische literatuur wordt zijn *Histoire politique nationale* (1882) over het algemeen nog ondergebracht in de periode waartoe auteurs als Kervyn de Lettenhove, Juste en Gachard behoorden. Tegelijkertijd erkent men evenwel dat in het werk van Poullet iets nieuws te bemerken valt. Aan het louter vertellen van politieke feiten voegde Poullet een nieuwe dimensie toe, met name de politiek-juridische geschiedenis die meer aandacht schonk aan instellingen. Daarenboven plaatste Poullet de Belgische geschiedenis in een ruimer kader.

De bekroning van Vander Haeghen was iets volledig nieuws. Nooit eerder was een werk bekroond dat behoorde tot de hulpwetenschappen. Dit feit kan natuurlijk niet worden losgekoppeld van de vooruitgang die hulpwetenschappen boekten onder invloed van de verbeterde omstandigheden in het historisch onderwijs. Ondanks de vernieuwing die door dit werk werd geïntroduceerd binnen de historiek van de Vijfjaarlijkse Prijs voor Vaderlandse Geschiedenis, werd deze publikatie toch geklasseerd in de overgangsfase omdat de auteur een *selfmade man* was.

Charles Duvivier wordt met zijn werk *La querelle des d'Avesnes et des Dampierre* (1894) in de historiografisch literatuur ondergebracht in de periode die in onze studie na de ,,overgangsfase'' komt. Een aantal kenmerken bij Duvivier herinneren echter te veel aan vorige periode, zoals het ontbreken van een bibliografie en het feit dat de auteur een autodidact was. Maar omdat hij in zijn werk de louter narratieve geschiedenis over politieke feiten oversteeg door er een juridische dimensie aan toe te voegen, kon hij niet in de vorige periode worden ondergebracht. Gezien deze vernieuwing en ook wegens de oude kenmerken leek het meer gepast om ook hem in de overgangsfase onder te brengen. Dit omdat de vernieuwing in volgende periode zoveel duidelijker werd, maar vooral omdat Henri Pirenne de eerste was die in de volgende periode werd bekroond.

VERWETENSCHAPPELIJKING EN SPECIALISATIE VAN PIRENNE TOT EN MET CUVELIER (1896-1931 / 1935)

De periode die met Henri Pirenne [15] begint en met Joseph Cuvelier [16] eindigt, werd gekarakteriseerd als een periode van verwetenschappelijking en specialisatie. De carrière van de laureaten uit deze periode verschilt duidelijk van die uit de vorige jaren, maar dit aspect werd al ingeleid door de karakteristieken uit de levensloop van de drie vorige laureaten. Met recht en rede kan hier gesproken worden over het ,,tijdperk der hoogleraren''. Dit zowel op beroepsvlak, als om aan te duiden dat deze personen wetenschappelijk gevormd waren. Op één laureaat na hadden alle prijsdragers een universitair diploma, hetzij in de Letteren en de Wijsbegeerte, hetzij in de Rechten. Deze laatsten waren duidelijk een minderheid. Drie van de universitair geschoolden hadden praktische colleges in de geschiedenis gevolgd. Anderen richtten zelf deze praktische colleges in. Van autodidacten op historisch gebied kunnen we hier dus niet spreken, met uitzondering van Paul Verhaegen [17]. Ook op beroepsvlak waren deze personen, weerom met uitzondering van Verhaegen, professioneel bezig met geschiedenis. Deze periode vormt dus op biografisch en sociologisch vlak de tegenpool van de eerste periode.

In de juryverslagen won het wetenschappelijk aspect aan belang [18]. Werken moesten getuigen van een degelijke kritiek en methode. Amateurs die zich aan historisch onderzoek wijdden, kregen het alsmaar moeilijker om een vermelding te krijgen in een juryrapport. Belangrijk om de vooruitgang op wetenschappelijk vlak mogelijk te maken, waren de zuivere eruditiewerken zoals inventarissen, bibliotheekcatalogi en bronnenpublicaties. In drie van de acht perioden die in deze tijdspanne aan bod komen, werden dan ook zulke eruditiewerken bekroond. Duidelijk in de juryrapporten was ook de belangstelling voor sociaal-economische geschiedenis, dit in tegenstelling tot de eerste tijdspanne waar de politieke geschiedenis in het

15. Over Pirenne: F.L. Ganshof, ,,Pirenne (Henri)'', in: *Biographie Nationale*, XXX, Brussel, 1959, kol. 671-722. Pirenne werd bekroond in de periode 1896-1900 en 1911-1915, respectievelijk voor dl. I en dl. IV van zijn *Histoire de Belgique*, Brussel, 1900-1932.

16. Over Cuvelier: C. Thion, ,,Cuvelier (Joseph)'', in: *Biographie Nationale*, XXXI, Brussel, 1961, kol. 240-244. Cuvelier werd bekroond in de periode 1931-1935 voor zijn studies *La formation de la Ville de Louvain des origines à la fin du XIVe siècle* (Brussel, 1935) en *Les institutions de la Ville de Louvain au moyen-âge* (Brussel, 1935).

17. Over Verhaegen: J. De Maeyer, *De rode baron. Arthur Verhaegen 1847-1917* (Kadocstudies, 18), Leuven, 1994, p. 664. Verhaegen werd in de periode 1921-1925 bekroond voor *La Belgique sous la domination française*, 2 dln., Brussel-Parijs, 1922-1924.

18. De juryrapporten voor dit derde deel in *Moniteur belge Belgisch Staatsblad* (1902), p. 2632-2633, *Ibidem*, (1906), p. 4306-4307, *Ibidem*, (1912), p. 2563-2568, *Ibidem*, (1921), p. 6704-6711, *Ibidem* (1922), p. 3037-3045, *Ibidem* (1927), p. 3988-3996, *Ibidem* (1928), p. 2145, *Ibidem* (1932), p. 468-477 en *Ibidem* (1937), p. 5461-5472.

middelpunt van de belangstelling stond. De geschiedenis van de Middeleeuwen plukte aanvankelijk de meeste vruchten van de invoering van de kritisch-filologische methode. In de acht door de jury's bekeken perioden begon deze methode echter ook hoe langer hoe meer vruchten af te werpen voor het onderzoek m.b.t. de Nieuwe Tijd en m.b.t. de Hedendaagse Geschiedenis. De verwetenschappelijking op sociologisch vlak en in de juryrapporten, komt ook tot uiting in de bekroonde werken.

Technisch gezien kwam dit naar voren in de opgave van een bibliografie en in het gebruik van voetnoten. Het gebruik van voetnoten was algemeen. Op twee werken na vermeldden alle werken een bibliografie. Op technisch vlak verschilden de publikaties sterk van deze die bekroond werden in de eerste 35 jaar waarin de Prijs was toegekend. Dit geldt ook voor de bronnenkritiek en dat heeft natuurlijk alles te maken met de vooruitgang van het historisch onderwijs waar de kritisch-filologische methode officieël werd ingevoerd. Een mooi voorbeeld van deze wetenschappelijke vooruitgang is de zevendelige *Histoire de Belgique* (1900-1932) van Henri Pirenne waarvan het eerste en het vierde deel werden bekroond. De rode draad in dit werk was dat België niet was ontstaan door de recente diplomatie, maar dat de oorsprong van België moest gevonden worden bij het Verdrag van Verdun in de negende eeuw. De eenheid van België vanaf dat moment kwam voort uit de diversiteit. Deze diversiteit onstond door de invloed die België onderging van zijn grote buurstaten, Frankrijk en Duitsland. De eenheid van België lag zodoende in het feit dat het de microcosmos van West-Europa was. Om dit aan te tonen was voor Pirenne de sociaal-economische geschiedenis het meest aangewezen. Dit belette hem echter niet te spreken over politieke, religieuze of intellectuele geschiedenis. Door het belang dat Pirenne hechtte aan economische en sociale factoren in de geschiedenis, maakte hij school en gaf hij de aanzet tot deze historische specialisatie.

Léon Vanderkindere was net als Pirenne beïnvloed door de Duitse wetenschap [19]. Dit omdat hij één van de medepromotoren was van de kritisch-filologische methode, maar ook omdat hij de invloed van de politico-juridische school van von Ranke heeft ondergaan. Kenmerken veroorzaakt door beide invloeden vinden we terug in het bekroonde werk *La formation territoriale des principautés belges au Moyen-Age* (1902). Het werk is, net als dat van Pirenne, een uiting van de specialisatie die historici er toe dreef zich te concentreren op welbepaalde sectoren of tijdvakken uit het verleden.

19. L. Leclère, ,,Vanderkindere (Léon)'', in: *Biographie Nationale*, XXIX, Brussel, 1956, kol. 823-835. Vanderkindere werd bekroond in de periode 1901-1905 voor *La formation territoriale des principautés belges au Moyen-Age*, 2 dln., Brussel, 1902.

Het bekroonde werk van Paul Fredericq, *Corpus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis neerlandicae (...)* (1889-1906) was vernieuwend vanwege het onderwerp [20]. Naar de vorm was het geen eigenlijke historische studie, maar een bronnenuitgave waarop latere synthesewerken zouden kunnen steunen. Vernieuwend was de publikatie ook omdat de wetenschappelijke commentaar in het Nederlands verscheen. Voorheen was enkel het werk van Mertens en Torfs als Nederlandstalige studie bekroond.

Ook Eugène Hubert was een ,,specialist'' [21]. Hij legde zich toe op de 17de en 18de eeuw, speciaal op de geschiedenis van het protestantisme en op bronnenpublicaties. Baron Paul Verhaegen wijdde zijn onderzoek voornamelijk aan de periode 1781-1831. Zijn studie *La Belgique sous la domination française* (1922-1929), waarvan de eerste twee delen bekroond werden, is er een voorbeeld van. Alfred (Dom Ursmère osb) Berlière was een kerkhistoricus [22]. Zijn bekroond *Monasticon belge* (1890-1928) is weerom een zuiver eruditiewerk. Geen bronnenuitgave, maar wel een hulpinstrument dat als basis kan dienen voor ander onderzoek. Joseph Cuvelier, de laatste laureaat uit deze periode, was minder duidelijk gespecialiseerd in één historische discipline. Toch zijn de twee werken waarvoor hij werd bekroond gespecialiseerde studies. Ze gaan beide over de stad Leuven.

Dat men de 18de vijfjaarlijkse periode 1931-1935 als eindpunt van deze en begin van een volgende periode kan nemen, kan worden onderbouwd door een aantal gebeurtenissen zoals het begin van de tweede eeuw Belgische onafhankelijkheid, de 100ste verjaardag van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis en het overlijden van Pirenne, Hubert en Berlière. Dat het tijdperk van ,,verwetenschappelijking en specialisatie'' met Pirenne aanbrak is niet verwonderlijk. Hij heeft deze periode zo niet gedomineerd, dan toch sterk beïnvloed.

20. Over Fredericq: H. Pirenne, ,,Notice sur Paul Fredericq'', in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 90 (1924), p. 311-374. Fredericq werd in de periode 1906-1910 bekroond voor zijn *Corpus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis neerlandicae. Verzameling van stukken betreffende de pauselijke en bisschoppelijke inquisitie in de Nederlanden*, III, Gent-s'Gravenhage, 1906.

21. Over Hubert: R. Demoulin, ,,Hubert (Eugène)'', in: *Biographie Nationale*, XXXV, Brussel, 1970, kol. 440-450. Hubert werd bekroond in de periode 1916-1920 voor zijn *Correspondance des Ministres de France accrédités à Bruxelles de 1780 à 1790. Dépêches inédites*, I, Brussel, 1920.

22. Over Berlière: P. Schmitz, ,,Berlière (Alfred)'' in: *Biographie Nationale*, XXX, Brussel, 1959, kol. 151-157. Alfred [dom Ursmer] Berlière werd bekroond voor *Monasticon belge*, II, Maredsous, 1928.

VERNIEUWING BINNEN DE DOOR WETENSCHAP BEÏNVLOEDE EN GESPECIALISEERDE GESCHIEDSCHRIJVING
VAN VAN DER ESSEN TOT EN MET JACQUEMYNS (1931 / 1935-1965)

De laatste tijdspanne (1931-1965) was er één waarin de evolutie naar verwetenschappelijking en specialisatie binnen de historiografie werden verder gezet én vernieuwd.

Het tijdperk der hoogleraren, definitief begonnen met Pirenne, werd verdergezet. Dit zowel met betrekkking tot de opleiding als tot het beroep van de laureaten. Op één persoon na hadden alle laureaten een universitair diploma van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte, over het algemeen in de geschiedenis. Samen met deze verwetenschappelijking kan bij de laureaten ook een ver doorgedreven specialisatie worden opgemerkt. Ook op professioneel vlak hielden alle laureaten zich bezig met geschiedenis, hetzij als hoogleraar, hetzij als archivaris.

De levensloop van de eerste twee laureaten kan als gedeeltelijke verklaring naar voren worden geschoven om de twee laureaten van de 18de periode in een nieuw hoofdstuk te behandelen. Vier van de zeven laureaten uit vorige periode hadden hun diploma in de geschiedenis behaald aan de universiteit van Luik. Met Léon Van der Essen [23] en Edouard de Moreau [24] werden voor het eerst sedert de invoering van de historische seminaries afgestudeerden van de Leuvense universiteit bekroond. In de juryverslagen van deze tijdspanne komt een trend naar voor die in de vorige periode al was ingezet [25]. Het betrof de aandacht voor sociaal-economische geschiedenis. Aan dit onderzoeksgebied werden tijdens deze laatste jaren nog verdere specialisaties aangebracht. Dit gebeurde door ofwel nog niet ontgonnen gebieden te onderzoeken ofwel door reeds bestaande specialisaties met behulp van nieuwe technieken verder uit te diepen. Een voorbeeld daarvan was de demografische geschiedenis, die door gebruik te maken van statistische methoden tot nieuwe resultaten kon komen. In de lijn van deze verdere specialisatie werden de werken in de juryrapporten dan ook geloofd om de nieuwe gegevens, om het nieuwe onderwerp van hun studies. Vernieuwend konden de werken ook zijn

23. Over Van der Essen: R. De Schryver, ,,Leo Van der Essen (1883-1963)'', in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 150 (1984), p. 81-89. Van der Essen werd bekroond in de periode 1931-1935 voor zijn *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur-général des Pays-Bas (1545-1592)*, 5 dln., Brussel, 1933-1937.

24. Over de Moreau: R. Mols, ,,Moreau (Edouard de)'' in: *Biographie Nationale*, XXXI, Brussel, 1961, p. 566-576. De jezuïet de Moreau werd bekroond in de periode 1936-1940 voor zijn *Histoire de l'Eglise en Belgique des origines au début du XIIe siècle*, 2 dln., Brussel, 1940.

25. De juryverslagen voor deze tijdspanne in *Moniteur belge Belgisch Staatsblad* (1937), p. 5461-5472, Ibidem (1949), p. 3753, Ibidem (1951), p. 7207-7231 en p. 7367-7390, Ibidem (1954), p. 7008-7038, Ibidem (1959), p. 1076-1118 en Ibidem (1963), p. 10822-10870.

doordat ze vroegere hypothesen of besluiten aanvulden of ontkrachtten. De algemene tendens uit de juryverslagen is dus vernieuwing en specialisatie. Op het vlak van bibliografie en voetnoten valt er over de bekroonde werken uit deze laatste jaren van de Vijfjaarlijkse Prijs voor Vaderlandse Geschiedenis weinig nieuws te melden. Enkel de uitgebreidheid van hun bibliografie, die ook door de respectievelijke jury's werd opgemerkt, kan hier worden aangestipt. Het is echter niet voldoende te beschikken over een indrukwekkende bibliografie. De wetenschap eist immers ook een kritische ingesteldheid ten overstaan van de gebruikte bronnen en literatuur. De laureaten uit de vorige periode getuigden reeds allen van zulke ingesteldheid en deze trend werd door de laureaten uit deze periode verdergezet. De uitgebreide documentatie en goede bronnenkritiek hebben ervoor gezorgd dat alle laureaten uit deze periode op één of andere manier vernieuwend zijn geweest. Dit blijkt ook als de bekroonde werken afzonderlijk belicht worden. Onder invloed van Pirenne zag Van der Essen in zijn biografie over Alexander Farnese de Belgische originaliteit in een etnisch en linguistisch dualisme. Het was echter de katholieke Kerk die veruit de machtigste factor was geweest in het vormen van een Belgische eenheid. Van der Essen hechtte wel meer belang aan de etnische dualiteit in België dan Pirenne. Zijn positie in het Vlaamse en heel-Nederlandse kamp was daaraan niet vreemd. Toch sloot Van der Essen zich niet op in een Belgische of Nederlandse geschiedenis, maar trok hij die open naar het buitenland. Dit bredere perspectief werd door de jury geapprecieerd. Door de vele bronnen die Van der Essen ter zijner beschikking had, kon hij daarenboven ook een zeer gedetailleerde studie afleveren.

Edouard de Moreau werd bekroond voor de eerste twee delen van zijn *Histoire de l'Eglise en Belgique* (1940). Met dit werk wilde de laureaat een leemte in de Belgische historiografie opvullen. Volgens de jury was hij in dit opzet geslaagd. De auteur hield zich niet aan een louter theoretische uiteenzetting over de groei en de organisatie van de Kerk, uit de bronnen distilleerde hij op een kritische manier voorbeelden en anecdotes om het algemeen kader van de tijd die hij wilde schetsen, te verduidelijken. De studie van de plaatsnaamkundige Jules Vannérus, *Les limes et les fortifications Gallo-Romaines en Belgique* (1942) was bedoeld als hulp voor archeologen[26]. Vannérus was voorstander van interdisciplinair onderzoek en al zijn geschiedkundige, toponymische en topografische studies waren daar een dui-

26. Over Vannérus: F. Rousseau, „Notice sur Jules Vannérus", in: *Annuaire de l'Académie royale de Belgique*, 139 (1973), p. 97-192. Vannérus werd bekroond in de twintigste vijfjaarlijkse periode (1941-1945) voor *Les limes et les fortifications Gallo-Romaines de Belgique*, s.l., 1942, alsook voor zijn gehele oeuvre.

delijke illustratie van. Hans Van Werveke werd bekroond voor zijn gehele oeuvre in de vijfjaarlijkse periode 1946-1950[27]. Dit wegens de keuze van zijn onderwerpen, zijn streng-wetenschappelijke aanpak, zijn vernieuwende methode en het belang van zijn bevindingen. Nieuw en baanbrekend waren bijvoorbeeld zijn studies over de historische demografie. Deze tak was volgens hem belangrijk om fenomenen uit de sociaal-economische geschiedenis te kunnen verduidelijken. Zijn methode bestond in het toetsen van stellingen van voorgangers of van eigen hypothesen waarvan de resultaten in een detailstudie werden vervat. Deze werden daarna vaak samengebracht in een synthesewerk. Als één van de eersten die de kwantitatieve methode in het geschiedenisonderzoek toepaste, bereikte hij vaak innoverende resultaten. De lijvige studie in vier delen van Henry de Vocht *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, 1517-1550* (1951-1955) werd bekroond na het aflopen van de vijfjaarlijkse periode 1951-1955[28]. De Vocht had gedurende 40 jaren documentatie verzameld om dit werk te kunnen schrijven. Zodoende was deze studie gebaseerd op een indrukwekkend aantal bronnen. Hij schetste volgens de jury in feite de hele geschiedenis van de eruditie, de wetenschappen en de letteren, en dit op een zeer betrouwbare manier. Het bekroonde eerste en derde deel van *Etudes critiques sur l'histoire de la pricipauté de Liège, 1477-1795* (1957-1959) van Paul Harsin was geen synthesewerk zoals dat van De Vocht[29]. Het was wel de oorspronkelijke bedoeling van Harsin een synthesewerk te schrijven, maar zijn studies werden eerder een naslagwerk voor latere synthesen. Het was een voorlopige synthese die de geschiedenis van Luik in al haar aspecten beschreef. Het laatst bekroonde werk, dat van G. Jacquemyns over Langrand-Dumonceau was zowel een biografie over deze bankier als een werk over economische, sociale, financiële, politieke en juridische geschiedenis van de 19de eeuw[30]. De auteur deed voor zijn studie een beroep op vele bronnen. Nieuw daarbij was dat hij ook mondelinge bronnen raadpleegde. De bekroning van dit werk was eigenlijk ook een bekroning

27. Over Van Werveke: A.E. Verhulst, „Hans Van Werveke", in: *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 150 (1984), p. 124-133.

28. Over De Vocht: *Charisterium H. De Vocht, 1878-1978* (Uitg. J. IJsewijn en J. Roegiers) (Supplementa Humanistica Lovaniensia, 2), Leuven, 1979. De Vocht werd bekroond voor de *History of the Foundation and the Rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517-1550* (Humanistica Lovaniensia, 10, 11, 12, 13), 4 dln., Leuven, 1951-1955.

29. Over Harsin: J. Lejeune, „Paul Harsin", in: P. Harsin, *Recueil d'études*, Luik, 1970, p. XIII-XLVI. Harsin werd bekroond voor zijn *Etudes critiques sur l'histoire de la principauté de Liège, 1477-1795*, dln. I en III, Luik, 1957 en 1959.

30. Over Jacquemyns: *Mélanges offerts à G. Jacquemyns*, Brussel, 1968. Jacquemyns werd bekroond in de laatste vijfjaarlijkse periode voor *Langrand-Dumonceau: promoteur d'une puissance financière catholique*, 5 dln., Brussel, 1960-1965.

voor een gedeeltelijke opvulling van een leemte in de Belgische historiografie. Dit gold trouwens ook in min of meerdere mate voor de overige werken uit deze periode.

*
* *

Samenvattend kunnen we stellen dat met dit historiografisch onderzoek een licht werd geworpen op 120 jaar geschiedschrijving in België. De evolutie die werd waargenomen was er één van een groeiende invloed van de historische wetenschap en haar methoden op het historisch onderzoek en op de geschiedschrijving. Deze invloed van de wetenschap werd pas merkbaar na een periode die gedomineerd werd door autodidacten. Zij heersten over de eerste 50 jaren van de Belgische onafhankelijkheid, dus tot 1880. In dat jaar werd Louis-Prosper Gachard bekroond, het boegbeeld van die autodidacten. Na deze bekroning vond de wetenschap stilaan ingang in het historisch onderzoek en in de geschiedschrijving. De toenemende invloed van de wetenschap en haar methoden werd sinds de bekroning van Henri Pirenne in 1902 steeds duidelijker merkbaar. Historisch geschoolden en professionele historici domineerden vanaf dat moment het historisch onderzoek en de historiografie. Het door wetenschap beïnvloede onderzoek begon zich stilaan te specialiseren en te vernieuwen. De specialisatie zette zich al vrij vlug door. De verschillende tijdvakken en gebieden van de geschiedenis vereisten immers specifieke vaardigheden van de onderzoeker die zich transformeerde tot een specialist over een bepaald tijdvak en / of gebied. Door de vooruitgang in de wetenschap ontstonden stilaan ook nieuwe onderzoeksmethoden. Deze maakten het mogelijk om oudere onderzoeken uit te diepen en eventueel te corrigeren en om nog onontgonnen terreinen te verkennen. Deze tendens tot vernieuwing binnen het historisch onderzoek uitte zich ook in de historiografie en bereikte een hoogtepunt in de laatste jaren van de Vijfjaarlijkse Prijs voor Vaderlandse Geschiedenis. Deze evolutie is niet onbekend. Wel nieuw is het feit dat ze wordt geschetst en bevestigd aan de hand van de toekenning van deze Prijs.